

הבית הוא בית קברות גדול

אורלי קסטל-בלום: חלקים אנושיים, הוצאת כנרת 2002, עמ' 267

מתאבדים מפעילים חגורות נפץ "שהביאו מהבית". הבית על פי אורלי קסטל-בלום, הוא בית קברות גדול עם מובלעות של ישובים. בבתי הקברות כבר קוברים לגובה, אבל גם הקבר הפעור אינו מקום מובטח מראש, כי האדמה ספוגה במים, והתחושה היא שהנה עוד מעט תפלוט האדמה גם את המתים. הרומן **חלקים אנושיים** מתרחש בחורף לא רגיל, שמקורו במערכת קרה שחדרה לאזורנו "היישר מהקוטב הצפוני" (עמ' 10). תפאורה אפוקליפטית, כהה ומאיימת, המדגישה את חוסר האונים האנושי, נוכח שמים זועפים, במציאות ישראלית של פיגועים יומיומיים. לאנשים החיים כאן, אלה שאורח חייהם מנוהל על פי התאריך העברי, יש שליטה מזערית בחייהם, וגם אם אינם נפצעים מאבני ברד או ממטאבדים מתפוצצים, הם מתים ממגפות שמקורן אינו מזוהה בוודאות, כמו השפעת הסעודית, שזכתה לכינוי זה משום השמועה "ששפעת זו התחילה עוד בשלהי הקיץ בערב הסעודית", אבל "היו כאלה שהרחיקו לכת וטענו, שהשפעת הסעודית איננה אלא נשק ביולוגי שפותח בסעודיה" (עמ' 30). וכאילו לא די בכך, גם חייהם "הקטנים" מזמנים להם פגישות שמקורן אינו ברור, "גורלי" והם אף קשורים זה בזה ב"קשרים סמויים וגלויים, באמצעות פלאי האקראי", כפי שכתוב על גב הספר.

את תחושת החורבן הקרב ובא, לאחר המבול והמגפה, שזורת קסטל בלום בין רחובות הקרויים על שם של נביאים כמו ירמיהו או יחזקאל ובתוך משפטים בעלי סגנון תנכי כמו "הארץ רוותה כל סוגי המשקעים. מי התהום גלשו החוצה מהבארות..." (עמ' 10). אבל ציפיית העם, כך מתברר, היא למוצא פיהם של החוזים, "כאילו היו נביאים" (עמ' 11). ואילו הנביאים **חלקים אנושיים** הם רק שמות של רחובות, שבהם תועות ומשוטטות או מתגוררות חלק מהדמויות. בירמיהו למשל, מוריד נהג משאית מעוצבן מכונת כביסה עבור איריס ונטורה, גרפיקאית במקצועה ואמא לשלושה ילדים, החיה מהיד לפה.

איריס ונטורה היא אחת הדמויות שמניעות את העלילה: גרושה המתקשה לפרנס את ילדיה, שבעייתה הכלכלית באה לפתרונה רק לאחר מותה של ליאת מהשפעת הסעודית; אז היא משתכרת מהכנת מאכלים בימי השבעה וממיינת את עזבונה של המתה. ליאת דובנוב, יפהפייה שחורת שיער ורווקה מתוך עיקרון, היא אקדמאית המתמחה בשפות עתיקות של האזור, ואספנית של לוחות שנה עבריים. היא גם אחותו של אדיר ברגסון, וביחד הם חולקים מכבסה ונדל"ן - שירשו מאם שהיתה "חלוצה חד הורית"; חברתו הנוכחית של אדיר היא טאסאר, דוגמנית אתיופית, שהגיעה

שדה התעופה, כשמתברר שילדיהם גרים ולומדים בחו"ל. ייצוגים סטריאוטיפיים נוספים, כמו רופא השיניים שפניו נשרפו בלבנון, המשפחה האתיופית בנתניה ובעיות קליטה וכדומה מעגנים גם הם את ההווה הישראלית.

חלקים אנושיים נאמן לשמו גם כאשר מדובר בדמויות המפתח שלו. המידע הנמסר על עברן אינו רב, הקורא פוגש בהן בנקודה ספציפית בחייהן, וגם אז חווה רק חלקית את התמודדותן. במציאות האכזרית והבלתי צפויה נאבקות נשים, אמהות לשלושה או לארבעה ילדים, על קיומן הפיזי והמנטלי, אבל כל חשיפה מתבקשת של רבדים נפשיים עמוקים יותר - מסוכלת. כך למשל נאמר על קטי בית הלחמי, שהיתה בנעוריה "הרבה באילת, כי לא עשתה תיכון, ועברה שם מלצרות" (עמ' 20), אולם כאשר היא מחפשת מוצא אמיתי מחייה, אין שימוש במבע-משולב והדברים נאמרים בהצלפה ולגלוג, מעמדת המספר הכל יודע: "אפשר שהיה נכון יותר מצדה, לו היתה פותחת את התנ"ך באותם רגעים נוגים, שבהם חשה שחייה כזב המה - וקוראת תהילים" (עמ' 139). וכך פותחת קטי בית הלחמי דפי-זהב, והעלילה רווית המשקעים, הפיגועים והאירועים דוהרת קדימה.

אין כמעט סופר ישראלי ה"מצליח להנציח" את המציאות העכשווית כל-כך מקרוב; נדמה שעלה הדבר בידה של קסטל בלום דווקא משום שהיא נשארת נאמנה לתיעוד אירוני מר, למלחמת ההישרדות הקטנה והפרטית ולחלקי ההווה בהיווצרותו.

■ **טלי שוררשטיין**

אגרוף הגורל

נח שטרן: **אגרוף גורלו המר, מבחר שירים, ספרי מופת עבריים, עריכה ומבוא: רן יגיל, עמוס אדלהייט, הוצאת עמדה/ "ביתן" 2002, 71 עמ'**

צדק פואטי מאוחר, זהו החסד הנפלא שעושים הספר הזה ועורכיו למשורר הנידח נח שטרן, 1912-1960. גילוי מופלא של משורר חשוב, לאלה שאינם מכירים את נח שטרן, ותזכורת מרתקת לאלה המכירים את שירתו, או את רססיה, ממקורות אחרים. ספרון דק אך דחוס, כלי צנוע אך מלא, וחגיגה עצובה לשירה העברית החדשה. אסופה משובחת ומאתגרת לשירה, שיש לה מקום על מדפס, ואפילו על כרס, של כל אוהבי השירה העברית שלנו, שבדורות האחרונים.

למה החגיגה היא עצובה? מפני שהיא מתרחשת כל כך מאוחר, מפני שהמשורר כבר כמעט שנשכח, ומפני הסיפור העצוב של חייו שהיא מעלה. נח שטרן אינו הנידח היחיד בשירה העברית החדשה. אבל גורלו האישי הוא אולי העצוב והטרגי שבמין כולם.

לישראל לאחר ששרדה את תלאות מבצע שלמה והתחנה המרכזית. ישנה גם קטי בית הלחמי מלוד, אותה מאתר ערוץ טלוויזיה, לאחר שמתפרסם הדוח על העוני; קטי, המפרנסת מעבודתה כשופטת מדרגות ארבעה ילדים ובעל נכה, עולה לשידור ומפרטת את המצוקה שבה מצויים היא ובני משפחתה. בהמשך מדרכן הפרסום את קטי לבצע תפנית בחייה.

הגאולה מהמצוקה הכלכלית עוברת דרך חורבן, פיגועים ומוות. ונטורה מתפרנסת ממותה של ליאת. גם כוחות ההצלה, פיקוד העורף, אנשי חברה קדישא, רופאים ואחיות בבתי החולים, ו"אנשי חסד של אמת" עמוסי עבודה. לאלה מצטרפים "הפוליטיקאים והמוציאים לחמם מסיקור, מדיווח ומפרשנות המתרחש..." (עמ' 13). אבל אפשר גם לפרוץ את מעגל המצוקה, העוני והאבטלה באמצעות סחיטה. קטי בית הלחמי מצליחה לגייס את הכסף הדרוש לתפנית בחייה לאחר שהיא מאיימת על פקיד בנק במידע מפליל המצוי ברשותה; זאת היא עושה כפי שראתה בסרט בטלוויזיה.

אבל מעבר לאפורות סבון ופתרונות קסם למצוקה רגעית (משלוחי בגדים ששוגרו לקטי בית הלחמי לאחר שהתפרסמה כ"דוגמא חיה" לעוני בטלוויזיה), ארוגים אמצעי התקשורת בחיי הדמויות ומכתיבים אפילו את מידת הצער, הייאוש והאבלות. ברדיו למשל, נתקבעה מוסכמה ש"עד חמישה הרגים ממשכים לשרד רגיל, ורק מחמישה ומעלה מורידים הילוך לשירים שקטים, אפילו באנגלית, רצוי על גורל האדם, כמו למשל "אבק ברוח" (עמ' 260). הטלוויזיה מתמידה בניסיונה השטחי והבלתי נלאה לשרד את הפיגועים, והמצוקות האנושיות בתצלומי תקריב, בין הפרסומות; "מעלה" אנשים לעמדת כוכב ונפטרת מהם במהירות בדרכה לסיפור הלוהט הבא. המציאות הישראלית משתקפת גם באמצעות דמויות מייצגות, כמו נשיא המדינה תקוע - שמשפחתו, על פי האגדה שעוברת מדור לדור, לא שעתה בומנו לדברי הנביא ירמיהו, "שהמליץ בכל פה על השתקעות רבתי בבבל" (עמ' 81) - המשייטות בלימוזינה מניחום אבליים אחד למשנהו ולא עומדות בקצב; אנושיותם מתגלה רק בקרבת

בשירה העברית בעשורים האחרונים. הם מעלים בקצרה, אך בריכוז, כמה נימוקים רציניים, שהלוואי ויהיה משהו, אם מבין חוקרי האקדמיה ואם מבין הקוראים ואוהבי השירה, שיענה לאתגר וישיב להם תשובה מסודרת ומנומקת. שאם לא כן, יישארו דבריהם ככתב אשמה ספרותי תלוי ועומד, לחובתם של קברניטי העולם השירי והספרותי שלנו, אם יש בכלל מין יצור שכזה. נח שטרן מוצג במבוא כ"משורר המקולל" הקלאסי שלנו. "מקולל" במובן זה, ששירתו היא חייו, והבורגני, שהוא אולי כל אחד מאיתנו לצורך העניין, אוהב את האמנים שנותנים את חייהם באמנותם, ומותם הטרגי הוא הוא גולת הכותרת של יצירתם...

המבחר אינו גדול, אך הוא מוקפד, וניכר היטב שהעורכים אוהבים את שירתו של שטרן, על פניה המגוונים. הספרון הדק הוא פשוט ספרון מחמד, שמאפשר התייחדות אינטימית עם השירים. ואם יורשה לי להעיר לסיים, הרי שלא פחות חשוב מלצרף דף עם פרסומי "עמדה" והוצאת "ביתן", חשוב היה להביא ולו בקצרה, רשימה של מאמרים נבחרים, עבודות ומחקרים על שירתו של המשורר הנפלא והנשכח נח שטרן.

אלישע פורת

דורות של קוראים, ששירתו פשוט נשתכחה מהם. העורכים, בבואם להעניק לשירת נח שטרן את מקומה הראוי לה, אם בשיח השירי של היום, ואם בהשקפה לאחור, על הקיפוח המתמשך שלה והעלמתה, מנהלים פולמוס מעניין עם הורם העיקרי

אפשר לטעון שגם גורלו של דוד פוגל לא שפר, וגם גורלם של לנסקי רודין ואחרים. אבל הכוחות שכיילו אותם והשכיחו את שירתם היו כוחות אכזריים, שפגעו גם בשאינם משוררים. מלחמות ורודנות ושנאת ישראל אינן מבדילות בין משורר לשאינו משורר. אבל הלב דווה על נח שטרן, מפני שהיה טרף לאישיותו שלו עצמו. טרף לכשרונו המיוחד ולנפש כל כך רגישה, שלא נמצא לה מקום בעולם.

הצירוף בין כשרון מובהק כשלו, לבין אישיות פסיכוטית במובן כזה או אחר, הוא מרשם בדוק לחיים של קטסטרופה, ולקץ טרגי ודאי. ובאמת גם במבוא, בקצרה, וגם בכתבה המעניינת של דליה קרפל ב"הארץ" לפני זמן קצר, נגלים לעיני הקורא חיים מלאי סבל, חיי בדידות קשים, וסיפור הכלא, בית החולים וההתאבדות נוגעים אל לב הקורא. ואיזו פתיחה מלאת הבטחות היתה לו, איזה כשרון פורץ, איזו חבורה של משוררים צעירים שעלה מתוכם, איזה כושר הבחנה ליטול מספרות העולם את אליטת דווקא ולהתמודד עם תרגום יצירתו. חיי משורר שהיו צריכים להתנהל ולהסתיים לגמרי אחרת: להיספח אל החבורה המובילה, להתברג אל כתב עת והוצאה לאור, ואחר כך להצטרף אל עסקני התרבות של מפלגה זו או אחרת, כמו שעשו רבים מהמשוררים בני זמנו. ולבסוף, להקיין עטור פרסים, מוכר ומצוטט, ושובל ארוך של הפניות אקדמיות, מחקרים ועבודות, מלווה אותו לדרכו האחרונה.

"אמו אהבתו. כל עולם האדם הרחיק חייו ממנו..." (עמ' 31)

ואכן, כל עולם האדם הרחיק חייו ממנו, התרחק ממנו, ונח שטרן לא מצא את מקומו לא בעולם ולא בין אנשים. וחיי התנהלו לחלוטין אחרת. והוא לא זכה לאף אחד מן הדברים שנאמרו לעיל. המבוא הקצר שצירפו העורכים לספר מספר בתמציתיות את סיפור חייו הטרגי, ועומד על התחנות העיקריות של חייו, החל מעיר הולדתו שבליטא, דרך קובנה שבה למד, ועד לקצה הרחוקה ואמריקה, שם השלים לימודיו כסטודנט. חמש השנים שעשה בהרווארד חשפו אותו לשירה האנגלית ולמשוררים הגדולים שלה. כשעלה לארץ, נקטעה הקריירה האקדמית המבטיחה שלו, והוא הפך למשורר עברי על כל מצוקותיו, בארץ ישראל של שנות ה-30 וה-40. כאן כתב את השורות:

"אז להטיני, ארצי, ערטליני, ...
...להטיני, צרפני וצקיני -
חניני, אם גם תעניני -
את, ארץ מולדת, חדשיני ... (עמ' 10)

וארץ ישראל, ובהשאלה אפשר לומר השירה העברית, הרפובליקה הספרותית, קהל הקוראים העבריים - אכן עשו בדיעבד כבקשתו. והתוצאה היתה הרסנית מאוד, כמובן. עינויים לא נחסכו ממנו, משלו ומשל אחרים, וחנינה, במשפט החשוב של חייו, הוא לא זכה לקבל. הוא נשפט בכל החומרה האפשרית כמעט, על ידי שופטיו האמיתיים, במשפט על ניסיון לרצח, ועוד יותר החמירו איתו

רוני סומק חצי

ויליאם קרלוס ויליאמס מאנגלית: עודד פלד

רוצה רק לומר

שְׁאֲבֵלְתִי
אֶת הַשְּׁוֹפִיִּים
שְׁהִי
בְּמִקְרָר
אוֹתָם
שְׁמֵרָת
מִן הַסֵּתֶם
לְאֵרוֹחַת הַבִּקָּר

סִלְחִי לִי
זֶה הִיא מֵאֲכָל-מַלְכִים
מְתוֹק בְּלִ פֶּךְ
צוֹנֵן פֶּל פֶּךְ

המקרר הוא הכספת.
השופיפים הם הזנה,
והמשורר, כמו תמיד,
הוא גנב. בתיאבון.